

ЧИННИКИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглядаються чинники інституціонального забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, що регламентуються законодавчими нормативно-правовими актами та відповідними галузевими положеннями і спрямовані на здійснення виробничої стратегії, досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Ключові слова: чинники інституціонального забезпечення, економічна безпека, промислове підприємство, фактори впливу, ризики, економічні втрати, рівень економічної безпеки.

Summary. The article considers the institutional factors of economic security of industrial enterprises, which are governed by legislative regulations of the industry and the relevant provisions of, and are aimed at the implementation of the production strategy to achieve an appropriate level of economic security.

Key words: factors institutional provision, economic security, industry enterprise, influencing factors, the risk of economic loss, greater economic insecurity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання на економічне зростання промислового підприємства суттєво впливає загальноекономічна ситуація в світі в цілому та в державі зокрема. Економічна ситуація в країні залежить від здатності відповідних державних органів забезпечити як економічну безпеку держави, так і суб'єктів господарювання. Процес успішного функціонування та економічного розвитку українських підприємств багато в чому залежить від удосконалення їхньої діяльності у сфері економічної безпеки. І на сьогодні забезпечення умов економічного зростання підприємства виходять на перший план. Негативні наслідки не тільки фінансового, але й будь-якого іншого впливу в більшості випадків оцінюються величиною матеріальних збитків і втрат промислового підприємства. Боротися з економічними загрозами можливо і потрібно, оскільки приватна власність і конкурентна боротьба в умовах ринкової економіки об'єктивно будуть постійно існувати. У зв'язку з цим економічна безпека підприємства є важливим чинником підвищення його результативності та рівня конкурентоспроможності, однією із ключових складових успішної господарської діяльності. Ігнорування цієї проблеми дуже часто викликає негативні наслідки, що призводять до зменшення прибутковості підприємств. Правовою основою безпеки життєдіяльності, у тому числі економічної безпеки підприємств, є Конституція України за своїми юридичними особливостями, принципами, юридично вираженими об'єктивними закономірностями організації і функцій соціально-економічної, політичної, духовної сфер суспільства, правового положення особи [1]. І всі чинники життєдіяльності мають реалізовуватися відповідно до чинного законодавства, спрямуванням на

здійснення виробничої стратегії, досягненням належного рівня економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить про значну увагу дослідників до різних аспектів економічної безпеки підприємства [2–9]: термінологічного апарату теорії економічної безпеки, класифікації загроз економічній безпеці, основним складовим економічної безпеки підприємства, механізму забезпечення економічної безпеки та пропозиціям щодо критеріїв оцінки її ефективності на підприємстві тощо. Так, дослідниками запропоновано розглядати економічну безпеку підприємства як захищеність інноваційного, технологічного, виробничого, фінансового та кадрового потенціалу від зовнішніх і внутрішніх економічних загроз і здатність до відтворення при ефективному використанні всіх його ресурсів; виявлено зовнішні та внутрішні чинники, які знижують рівень економічної безпеки підприємства; досліджено компоненти економічної безпеки промислового підприємства, до яких віднесено політико-правові, фінансові, інноваційні, інформаційні, інтелектуальні, кадрові, силові, екологічні, логістичні та маркетингові; визначено складові елементи механізму інституціонального забезпечення економічної безпеки промислового підприємства; визначено державні органи, які координують діяльність підприємств, фінансові, страхові, інноваційні, маркетингові інструменти, методи та принцип державного регулювання розвитку суб'єктів господарювання.

Метою статті є розробка пропозицій щодо інституціонального забезпечення економічної безпеки промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Головними логічними блоками механізму економічної безпеки промислового підприємства відповідно до його

управлінської бази та фінансового потенціалу можуть бути: майно, кадри, фінанси, інформаційне середовище, технології, інновації, інвестиції, організаційна структура.

Викликами економічної безпеки для суб'єктів господарювання є можливі або фактичні дії учасників ринку, які знижують стан захищеності підприємства та можуть привести до консервації його діяльності або до фінансових втрат.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Є загальні, типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва. До них слід віднести:

1. Чинники, що безпосередньо забезпечують діяльність виробництва: безпосереднє розміщення підприємства (територія); наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність використання та якісні показники; наявність трудових ресурсів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень; наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; соціально-економічна інфраструктура і рівень матеріального достатку населення.

2. Стабільний попит на продукцію: укладені довготермінові контракти на реалізацію продукції з її споживачами; рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється; якісно-гарантійні показники виробів; державне та регіональне замовлення на виготовлену продукцію.

3. Надійність постачальників, що забезпечують постачання основної сировини і матеріалів.

4. Зовнішня конкуренція на продукцію, призначену на експорт.

5. Державне економічне регулювання діяльності підприємства: захист власного товаровиробника незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулювання державної податкової політики; сприяння виробництву, враховуючи економічні, територіальні та інші аспекти; сприяння виробництву продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державне замовлення на товари, які фінансуються за рахунок бюджету і скорочення імпорту на ці товари.

6. Надійний захист комерційної таємниці. Держава має гарантувати таємницю на науково-технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальну власність, ноу-хау, у тому числі й комерційні таємниці.

7. Компетентність керівництва підприємства: високий професіоналізм керівництва і команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри; система їх підготовки і форми навчання; створення для них відповідних виробничих і соціально-економічних умов).

Загрози, які постають перед підприємством у межах економічної безпеки, поділяються на вну-

трішні і зовнішні. При цьому внутрішні загрози пов'язані потенційно із впливом персоналу підприємства на господарську діяльність, де передбачається під їх впливом як безпосередньо діяльність з нанесення непрямого або прямого збитку, так і бездіяльність персоналу, тобто бездіяльність в обставинах, які здатні завдати шкоди (некомпетентність, неухважність, випадковість).

Зовнішні виклики економічної безпеки підприємства, як правило, не пов'язані з його господарською діяльністю. Здебільшого, це така трансформація зовнішнього середовища, яка здатна нанести шкоду (наприклад, постійні коливання курсів валют, фінансово-економічна криза, нестабільна політична ситуація країни тощо).

Для нейтралізації загроз економічній безпеці менеджмент промислового підприємства має запропонувати відпрацьовану стратегію із визначеними варіантами нейтралізації загроз. У теперішній час менеджер у своїх управлінських рішеннях спирається виключно на свої сили і здатність самотійно усунути проблеми, пов'язані із загрозою економічній безпеці, які в умовах фінансово-економічної кризи в бізнес-середовищі залишаються досить актуальними.

В умовах відсутності можливості нейтралізації загроз за рахунок внутрішніх ресурсів резонним видається варіант залучення сторонніх експертів, які мають необхідні знання та навички для усунення економічних проблем підприємства та утримання стану абсолютного захисту від несприятливих факторів. В основу такої діяльності покладено проведення комплексного аудиту з точки зору економічної безпеки підприємства.

Важливим завданням забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є виявлення та ідентифікація чинників ризику, небезпек і загроз, які можуть бути згруповані за різними класифікаційними ознаками. Залежно від можливості їх прогнозування виокремлюються небезпеки або загрози, які можна передбачати, та непередбачувані. До перших належать ті, які, як правило, виникають у певних умовах, відомі з досвіду господарської діяльності, своєчасно виявлені та узагальнені економічною наукою.

Небезпеки і загрози економічній безпеці підприємства залежно від джерела виникнення класифікуються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі і волі підприємства чи його персоналу, незалежно від прийнятих рішень, дій менеджера. Це стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття, форс-мажорні обставини тощо. Вони розпізнаються та враховуються в управлінських рішеннях.

Суб'єктивні загрози породжені навмисними або ненавмисними діями людей, різних органів і організацій, у тому числі державних і міжнародних підприємств-конкурентів. Тому їх запобіган-

ня пов'язане із впливом на суб'єкти економічних відносин.

Відповідно до величини втрат або шкоди, до якої може привести дія деструктивного фактора, небезпеки і загрози можна розподіляти на такі, що викликають труднощі, значні та катастрофічні. За ступенем ймовірності: неймовірні, малоймовірні, ймовірні, цілком ймовірні. Найбільшого поширення набуло виокремлення небезпек і загроз залежно від сфери їх виникнення. За цією ознакою розрізняють внутрішні та зовнішні чинники (табл. 1).

Більшість дослідників розуміють під економічною безпекою підприємства стан всіх ресурсів підприємства та їх ефективне використання, а також стан захищеності систем підприємства.

Крім цього, економічна безпека підприємства розглядається як сукупність методів, стан соціально-технічної та соціально-економічної системи підприємства, сукупність чинників, сукупність взаємопов'язаних елементів та дій, захищеність суб'єктів та об'єктів від зовнішніх загроз, процес адаптації, рівень життєздатності суб'єкта госпо-

Таблиця 1

Чинники негативного впливу на економічну безпеку промислового підприємства

Група чинників	Зміст групи чинників
Зовнішні чинники	несприятлива зміна політичної ситуації; макроекономічні потрясіння (порушення виробничих зв'язків, інфляція, втрата ринків сировини, матеріалів, енергоносіїв); застосування корупційних схем при здійсненні господарської діяльності; зміна законодавства, що впливає на умови господарської діяльності (податкового, відносин власності, договірної); нерозвиненість інфраструктури ринку; використання недобросовісної конкуренції; промислово-економічне шпигунство; протиправні дії конкурентів, їх прагнення заволодіти контрольним пакетом акцій; протизаконні фінансові операції; несанкціонований доступ конкурентів до конфіденційної інформації; втрата фінансових коштів і цінностей; ушкодження будівель, приміщень; надзвичайні ситуації природного і технічного характеру.
Внутрішні чинники	недостатній рівень дисципліни; протиправні дії кадрових співробітників; порушення режиму збереження конфіденційної інформації; вибір ненадійних партнерів та інвесторів; відтік кваліфікованих кадрів, невірна оцінка кваліфікації кадрів, їх низька компетентність; недостатня патентна захищеність; аварії, пожежі, вибухи; перебої в енерго-, водо-, теплопостачанні; вихід з ладу комп'ютерної техніки; низький освітній рівень керівників; неефективне використання тактичного та стратегічного планування, пов'язаного з вибором мети, невірною оцінкою можливостей підприємства, помилками в прогнозуванні змін зовнішнього середовища.

дарювання, гармонізація економічних інтересів та елемент у системі національної безпеки держави.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить насамперед від здатності керівництва передбачити і запобігти можливим загрозам, а також швидко вирішити проблеми, що виникають.

Серед причин, які дестабілізують стан економічної безпеки, можна виокремити такі:

— суб'єктивні, що викликані неефективною роботою підприємства або його керівництва, наприклад, низька конкурентоспроможність, а отже, і недостатній попит на продукцію на ринку, дії певних суб'єктів господарювання, нестійкість фінансового становища підприємства;

— об'єктивні, що виникають не з вини конкретного підприємства, наприклад, нездатність держави сплачувати за продукцію для своїх по-

треб, високий рівень інфляції, форс-мажорні обставини тощо.

З аналізу літературних джерел існуючі визначення економічної безпеки підприємства, які надано вченими різних наукових шкіл, можна систематизувати за наступними групами класифікаційних ознак (рис. 1).

Основними елементами економічної безпеки підприємства, на думку більшості вчених, є фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, інформаційна, політико-правова, продуктова, силова та екологічна.

Інституціональне забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, на думку автора, пропонується розглядати як комплекс нормативно-правових, організаційно-галузевих, фінансових, інвестиційних, інноваційних засобів

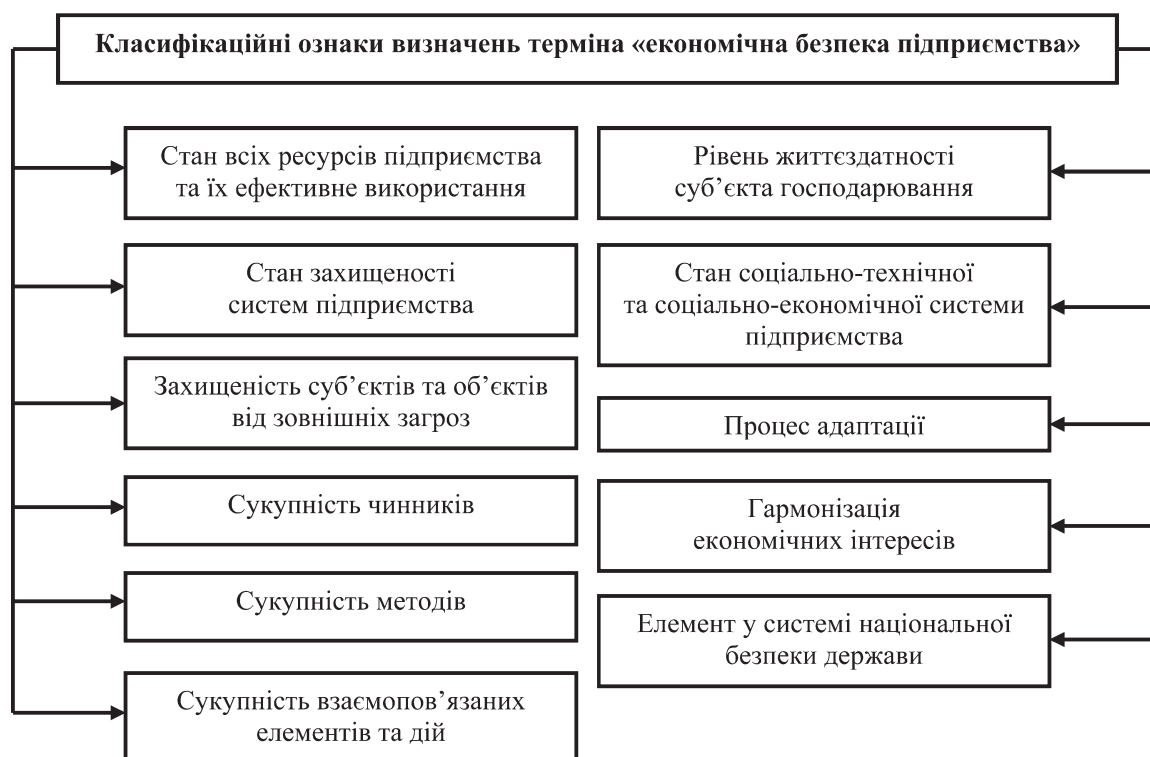

Рис. 1. Систематизація наукових підходів до визначення сутності терміна «економічна безпека підприємства»

впливу, які мають за мету своєчасне виявлення, попередження та усунення загроз економічній безпеці підприємства.

Визначено напрями інституціонального забезпечення економічної безпеки промислового підприємства в системі економічної безпеки та державного управління країни (рис. 2).

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено напрями інституціонального забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, де має бути механізм регулювання діяльності підприємства; забезпечення інформаційної безпеки його роботи; висока фінансова ефективність, незалежність та стійкість функціонування підприємства.

Рис. 2. Напрями інституціонального забезпечення економічної безпеки промислового підприємства

ства; конкурентоспроможність технологічної бази підприємства; високий рівень організації управління підприємством; належний кадровий відбір; забезпечення відповідності екологічним стандартам; гарантії безпеки працівників, а також збереження їх майна та професійних інтересів.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141). — Тлумачення від 12.04.2012 р.

2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Гець, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черня та ін. ; за ред. Гейця В. М. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.

3. Драчук Ю. З. До основ економічної безпеки промислового підприємства: параграф 5.8 / Ю. З. Драчук, Н. І. Новікова, Н. В. Трушкіна // Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів : монографія / за заг. редакцією В. І. Гринчуцького. — Тернопіль : Крок, 2014. — С. 368–378.

4. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук; за ред. Т. Г. Васильціва. — Львів : Львівська комерційна академія, 2012. — 386 с.

5. Драчук Ю. З. К вопросу повышения экономической безопасности угольного производства / Ю. З. Драчук // Экономическая безопасность субъекта хозяйствования: теория и практика : сб. науч. трудов. — Донецк : ЧП Кальмиус, 2013. — С. 125–144.

6. Драчук Ю. З. Оцінка ефективності інновацій в безпеці виробництва : монографія / Ю. З. Драчук. — Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2009. — 420 с.

7. Муратова Н. К. Экономическая безопасность предприятия как успешная составляющая современного бизнеса [Электронный ресурс] / Н. К. Муратова // Государственное управление : электронный вестник. — 2012. — Вып. № 32. — Режим доступа : e-journal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2012/...muratova.pdf.

8. Горовая К. А. Управление функциональными составляющими экономической безопасности предприятия / К. А. Горовая, Я. В. Гонтарь // Вісник Донецького національного університету. Сер. Економіка і право. Вип. 1. Т. 1. — Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2011. — С. 71–75.

9. Корчевська Л. О. Система напрямків забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. О. Корчевська, Г. В. Жосан // Вісник Донецького національного університету. Сер. Економіка і право. Вип. 2. Т. 1. — Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2010. — С. 184–191.